

ЕДИН ОТ ВЪЗМОЖНИТЕ АСПЕКТИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ НА СТРУКТУРНИТЕ ТИПОВЕ НА ПРОСТИТЕ ИЗРЕЧЕНИЯ В СЛАВЯНСКИТЕ ЕЗИЦИ*

1. Самото поставяне на въпроса за структурните типове на изречението в славянските езици показва, че традиционните класификации не задоволяват и се нуждаят от съобразяване с по-съвременни тенденции в езиковедската теория. Преди всичко се налага да се знае от какво разбиране на термина структура и израза структурен тип се изхожда в разсъжденията по този повод. Склонен съм да мисля, че напоследък все повече представата за структурата на езика се изпълва с широта и всеобщност и се възвръща след известни колебания към първоначалното си значение на строеж, състав.¹ В такъв случай тя заема най-високо място в йерархията от определения на езиковата същност. Структурата е не само взаимоотношение на елементи, които образуват системата, но и самите елементи от гледище на форма и съдържание, т. е. структурата е система от системи. Поради това трябва да се изрази съгласие с последните по време опити за категорично причисляване и на интонацията — като израз на модалност — към структурните фактори на изречението.²

2. Тук няма да се засяга историята на въпроса за класификацията на простото изречение в славянските езици. Предлага се само един опит за класификация, която да представи и характеризира ясно и логично непротиворечиво главните изреченски типове от гледище на техните доминиращи диференциални признаци, според мене доста отчетливо свързани с определени езикови пластове (рус. „яруси“), чието название те биха могли да си присвоят.³ Това от своя страна подчертава важноста на тотално-системния подход в разглеждането на езиковите факти.

В духа на изтъкнатите схващания за езиковата структура всеки изреченски структурен тип би могъл да отговаря не само на синтактически, но и на морфологически и фонетически (прозодически) качества, формулирани като типологично доминантни диференциални признаци (— ДП.). Това дава основание за следната класификация:

3. I Изреченски структурен тип с ДП, обоснован синтактически със синтагматично-квантитативна интерпретация. Притежава бинарната опозиция

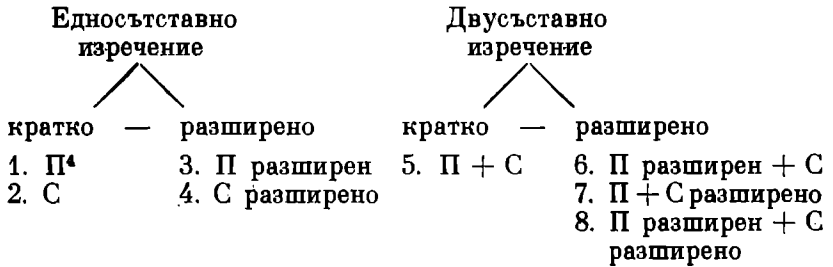
*I. Lekov zasjal referát předem, ale symposia se nemohl zúčastnit. (Pozn. red.)

¹ Сръ. *Русско-чешский словарь лингвистической терминологии*, Прага 1960.

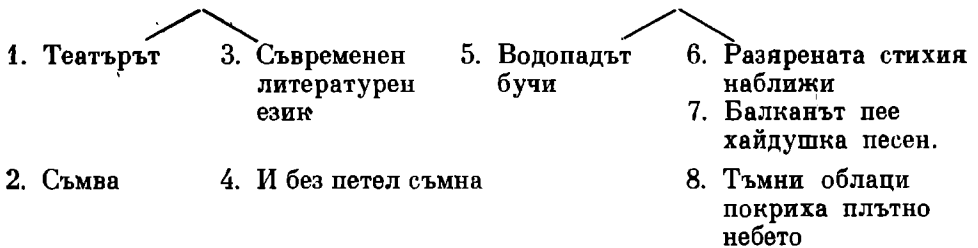
² Сръ. J. Bauer, M. Grepl, *Skladba spisovné češtiny*, Praha 1964, стр. 13.

³ Сръ. подобно гледище за структурните глаголни модели в моята статия *Структурни модели в глаголната система на съвременните славянски литературни езици*, Славистични студии, София 1963, стр. 3—8.

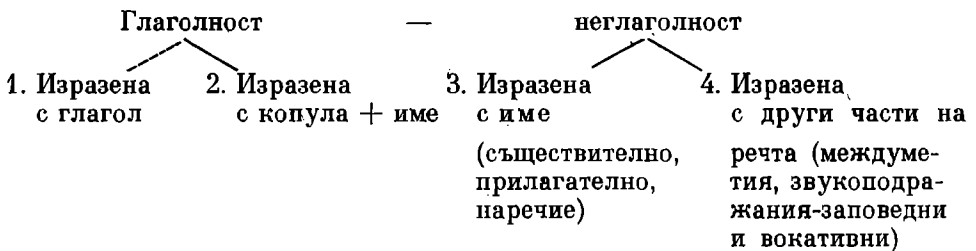
едносъставност — двусъставност, всеки член от която може да образува нова подчинена (микроопозиция) краткост — разширеност с по 4 варианта:

Примери от български език

II Изреченски структурен тип с ДП, обоснован предимно⁵ морфологически с парадигматично-качествена формална интерпретация. Притежава една бинарна опозиция глаголност ~ неглаголност, всеки член на която се разпада на други подчинени опозиции, както следва: първият на опозицията глагол ~ копула + име, а вторият на име (съществително, прилагателно, наречие) ~ не име (междуметия [субективни и обективни], императивни и вокативни частици с предикация).

⁴ П = подлог, С = сказуемо.

⁵ Поради наличието и на глаголният вариант копула + име, което му дава право да се свърже и с първия тип.

Примери от български език

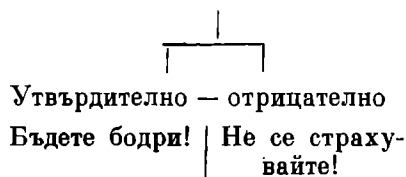
1. Времето тече	2. Да си спомняш е тъжно	3. Какъв възход! Добър ден. Горският Душно.	4. Ах! Браво! Бре! Цап! Пъррр! Гуси, гуси!

III Изреченски структурен тип с ДП, обоснован фонетически (прозодично-интонационно) с паралингвистична интерпретация, защото чрез своята модалност изразява отншение към околната действителност. Притежава четири подтипа, всеки с по една и съща подчинена бинарна опозиция с утвърдителен и неутвърдителен член.

Изявително изречение
с равна интонация

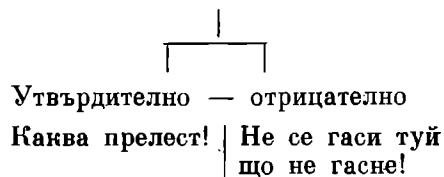
Заповедно
с заповедна интонация

въпросително
с въпросителна интонация

възклицателно
с възклицателна интонация

4. Най-сетне може да бъде обособен и IV тип, наречен от някои деиктичен,⁹ но който също като глаголните изречения от II тип е хибриден (смесица от II и III тип) модално-морфологичен, в бълг. език с контекстно-ситуационен вариант — на! -, „На ви мойта книга — тя е вам завет!“ (Ив. Вазов).-

5. Трите структурни типа спадат към областта на езика (langue). Четвъртият има съмнително положение. Въпреки че е снабден с интонация, той би трябвало да се причисли към елиптичните изречения и с това към речта (parole), като обоснован контекстно и ситуационно.

Типовете на простите изречения по материал от български език отразяват количествени и качествени състояния и отговарят на категориите общо и частно (отразени като необходимо и факултативно.) Всеки тип трябва да съдържа като необходими елементи една от трите конструкции: 1) нормативна най-честа П + С, 2. минимална подложна и 3. минимална

⁹ Сrv. J. Bauer, M. Gierl, цит. с. стр. 68—69.

сказуемна. Елементите, наречани разширения, имат факултативна стойност.

Според мене съществува многообразност на доминиращия ДП на изреченията в славянските езици, по който се постига структурната им класификация. Тези ДП принадлежат към разни езикови пластове, но се обединяват в главния обект на синтаксиса — характеристика и класификация на изреченските разновидности. С това се оправдава и висшето йерархическо равнище на изречението като комуникативна езикова единица.